

Prof. dr Ljubinko MITROVIĆ*
Ombudsmen za ljudska prava BiH
Redovni profesor
Fakultet pravnih nauka,
Panevropski univerzitet APEIRON
u Banjoj Luci

Pregledni rad
Primitljeno: 1. maj 2022.
Prihvaćeno: 12. maj 2022
UDK: 341.48:343.541/.546-053.2/6
<https://doi.org/10.47152/rkkp.60.2.4>

Dr Nikolina GRBIĆ-PAVLOVIĆ**
Inspektor za specijalističku obuku,
Docent,
Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske

Sonja TOMAŠEVIĆ***
Viši stručni saradnik,
Ombudsman za djecu Republike Srpske

MEĐUNARODNOPRAVNI STANDARDI KOJIMA SE REGULIŠE ZAŠTITA OD SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA DJECE U DIGITALNOM OKRUŽENJU

Unutar međunarodnog pravnog okvira postoji čitav niz dokumenta koji se bave zaštitom prava djece, a koji su direktno ili indirektno vezani za seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djeteta. Radi se o konvencijama i rezolucijama donesenim na nivou Ujedinjenih naroda

* E-mail: ljubinko58@gmail.com

** E-mail: nikolinagrbić@blic.net

*** E-mail: sonja-mitrovic@hotmail.com

i Savjeta Evrope, kao i direktivama donesenim na nivou Evropske unije. Upravo u ovom radu, autori će se baviti međunarodnim dokumentima koji se bave zaštitom od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta sa naročitim težištem na dokumentima koji se direktno bave zaštitom djeteta od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja u digitalnom okruženju. Zbog značajno velikog broja i obima međunarodnih dokumenata kojima se reguliše zaštita djece u ovoj oblasti pažnja će se posvetiti samo najznačajnijim međunarodnim dokumentima.

Ključne riječi: zaštita djeteta od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, digitalno okruženje, međunarodni dokumenti.

1. Umjesto uvoda

Seksualno iskorištavanje i zlostavljanje djece u digitalnom okruženju predstavljaju jednu od najozbiljnijih prijetnji bezbjednom i zaštićenom korištenju interneta¹. Zbog svojih etioloških i fenomenoloških specifičnosti, a naročito problematike vezane za otkrivanje njihovih učinilaca, ovakva kriminalna ponašanja poprimaju organizovani i transnacionalni karakter. Uzevši u obzir prirodu i obim štetnih posljedica ovog fenomena, koje primarno ugrožavaju i/ili povređuju djecu i njihov fizički i psihički razvoj, međunarodna zajednica svojim brojnim aktivnostima (izradom smjernica, donošenjem standarda i sl.) nastoji da ukaže na neophodnost pravovremenog prepoznavanja takvih problema, a naročito obezbjeđenja adekvatne zaštite djece.

Međunarodnim konvencijama i rezolucijama donesenim na nivou Ujedinjenih naroda i Savjeta Evrope, te direktivama na nivou Evropske unije, pozivaju se i pravno obavezuju države na uspostavljanje sveobuhvatnog zakonodavnog sistema u cilju prevencije iskorištavanja i zlostavljanja djece, pravovremenog otkrivanja takvih ponašanja, progona njihovih izvršilaca, te preduzimanje svih potrebnih radnji u smislu pružanja pomoći i podrške djeci žrtvama, kao i na podizanju svijesti građana o neprihvatljivosti bilo kakvog oblika iskorištavanja i zlostavljanja djeteta, uključujući ono izvršeno putem interneta (Muratbegović i drugi., 2016: 10).

To obuhvata obavezu svake države potpisnice da preduzme sve neophodne zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere, eksteritorijalnost ili prekogranično procesuiranje i osuđivanje učinilaca kaznenih delikata, kao i

¹ Save the Children, Eksploatacija djece na internetu - Regionalni izvještaj, Sarajevo: Save the Children, 2013.

adekvatnu i konkretnu definiciju kriminalnih aktivnosti putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija koje povređuju djecu (seksualno zlostavljanje djece, vrbovanje, nagovaranje i podsticanje djece na štetne aktivnosti), najbolji interes djeteta, transparentne informacije o rizicima korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija i sredstvima zaštite protiv iskorištavanja.²

1.1. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989) (CRC)

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine - *Convention on the Rights of the Children* (1989) – A/Rezol/44/25, 20. novembar 1989. - Konvenciju UN o pravima djeteta usvojila je Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine, a stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine (Mitrović, Lj., Tomašević, S., 2019: 93-118).

Usvajanje UN Konvencije predstavlja rezultat dugog procesa koji je trajao više od pola vijeka, a UN Konvencija nakon njenog usvajanja postaje najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta (djetetom se smatra svako ljudsko biće mlađe od 18 godina) u svijetu. Danas, UN Konvencija predstavlja ugovor o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija (u preko 200 država). Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima djeteta Skupština Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donijela je 13. decembra 1990. godine, a UN Konvencija je objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori broj 15/90.

UN Konvencija je notifikacijom o sukcesiji postala pravno obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu 1. septembra 1993. godine. Dakle, Bosna i Hercegovina je ratifikovala UN Konvenciju i ona je postala pravno obavezujuća, a potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine preuzela je obavezu poštovanja UN Konvencije na području Bosne i Hercegovine. UN Konvencija se nalazi u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine i ima snagu ustavne odredbe. Na ovaj način međunarodno pravo direktno je postalo dio unutrašnjeg pravnog sistema Bosne i Hercegovine i direktno je nadređeno njemu, te se primjenjuje neposredno (Simović i dr., 2013: 47-63).

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta predstavlja jedinstven i najvažniji međunarodni dokument (po mnogima dječiji ustav) čiji je cilj zaštita prava i interesa djece. Posebnost UN Konvencije, u odnosu na brojne dokumente o ljudskim pravima uopšte, ogleda se u činjenici da se jednim dokumentom uspostavljaju sva prava za svako dijete, da se sva prava uspostavljaju kao jednako važna i osnovna i da među njima nema hijerarhije po njihovoj važnosti.

2 Ibid.

UN Konvencija podrazumijeva katalog prava koja se priznaju djetetu, a jedno od najvažnijih prava garantovanih UN Konvencijom jeste i pravo djeteta na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja. Istovremeno sa najraznovrsnijim oblicima nasilja nad djecom u njihovom realnom okruženju, sve su češća i glasnija upozorenja onih koji se pravima djeteta bave o različitim oblicima nasilja i zlostavljanja djece putem infomaciono komunikacionih tehnologija (Mitrović, Lj., Tomašević, S., 2019: 93-118).

Države potpisnice UN Konvencije, između ostalog, imaju obavezu preduzimanja svih odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera radi zaštite djeteta od fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje djeteta, sve dok se dijete nalazi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25)³. Takve zaštitne mjere treba da obuhvate, po potrebi, efikasne postupke za ustanovljavanje socijalnih programa za obezbjeđenje podrške neophodne djetetu i onima kojima je povjerena briga i vaspitanje o djetetu, kao i ostale oblike sprečavanja, utvrđivanja, prijavljivanja, prosljeđivanja, istrage, postupanja i praćenja slučajeva ovdje navedenog zlostavljanja djeteta i, po potrebi, obraćanja sudu.⁴

Države potpisnice UN Konvencije se obavezuju da zaštite svako dijete od svih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. U tom cilju, države potpisnice UN Konvencije posebno preduzimaju sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere za sprečavanje:

3 Republika Srpska je 2017. godine donijela novi Krivični zakonik Republike Srpske, koji je uveo novo poglavlje (glava XV – Krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta) u kojem su propisana sljedeća krivična djela, i to: Obljuba sa djetetom mlađim od petnaest godine, Polna zloupotreba djeteta starijeg od petnaest godine, Navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama, Iskorištavanje djece za pornografiju, Iskorištavanje djece za pornografske predstave, Upoznavanje djece s pornografijom, iskorištavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta, Zadovoljenje polnih strasti pred djetetom i Navođenje djeteta na prostituciju. U 2017. godini Ombudsmeni su podnijeli inicijativu za izmjene i dopune Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, a u cilju njegovog usklađivanja sa Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja i ujednačavanja zakonskih rješenja u interesu djeteta i u Federaciji Bosne i Hercegovine. Međutim, nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine nisu pristupili izmjeni odredbi Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Ombudsmeni su uputili Preporuku Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine da bez odlaganja pokrenu proceduralne radnje u cilju izmjena i dopuna Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Ombudsmeni prate realizaciju navedene Preporuke, jer prema posljednjim informacijama nadležnih iz oktobra 2021. godine u toku su aktivnosti Radne grupe Federalnog ministarstva pravde na izradi Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine kojima bi se trebalo na adekvatan način izvršiti usklađivanje krivičnog zakonodavstva Federacije Bosne i Hercegovine sa odredbama Lanzarote i Istanbulske konvencije.

4 UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

- navođenja ili prisiljavanja djeteta da učestvuje u nezakonitim seksualnim aktivnostima,
- eksploatatorskog korištenja ili iskorištavanja djece za prostituciju ili druge nezakonite seksualne radnje;
- eksploatatorskog korištenja ili iskorištavanja djece u pornografskim predstavama i materijalima.⁵

Isto tako, države potpisnice UN Konvencije preduzimaju sve odgovarajuće mjere za bolji fizički i psihički oporavak i društvenu reintegraciju djeteta koje je žrtva nekog oblika zanemarivanja, iskorištavanja ili zlostavljanja, mučenja ili nekog drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja ili oružanih sukoba, s tim da se oporavak i reintegracija djeteta odvija u sredini koja podstiče zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).

U svim aktivnostima koje se odnose na konkretno dijete od primarnog značaja jeste najbolji interes djeteta bez obzira na to da li ove aktivnosti provode javne ili privatne ustanove za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavni organi. Države potpisnice se obavezuju da djetetu obezbijede takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere.

I na kraju, države potpisnice se staraju da institucije, službe i ustanove koje su odgovorne za brigu ili zaštitu djece budu u skladu sa standardima koje su utvrdili nadležni organi, posebno u oblasti bezbjednosti i zdravlja i broju i podobnosti osoblja, kao i stručnog nadzora.⁶

1.2. Fakultativni protokol uz Konvenciju UN o pravima djeteta o prodaji dece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (2000)⁷

Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, koji je usvojen i otvoren za potpisivanje 2000. godine proširene su mjere koje države članice trebaju preduzeti kako bi

5 Ibid, član 34.

6 Ibid, član 3.

7 Usvojen Rezolucijom Generalne skupštine UN, od 25 maja 2000. godine.

garantovale zaštitu djece od prodaje, dječije prostitucije i dječije pornografije. U predgovoru Fakultativnog protokola izražava se zabrinutost zbog sve veće dostupnosti dječije pornografije na internetu i drugim tehnologijama, uz pozivanje na Međunarodnu konferenciju o suzbijanju dječije pornografije na Internetu (Beč, 1999)⁸, a naročito na njene zaključke koji zagovaraju inkriminisanje proizvodnje, distribucije, izvoza, prenosa, uvoza, namjernog posjedovanja i oglašavanja dječije pornografije, uz isticanje važnosti bliske saradnje i partnerstva između vlada i internetske industrije (Odeljan, R. 2018: 10).

Fakultativni protokol uz Konvenciju UN o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji zabranjuje prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju⁹, smatrajući da UN Konvencija o pravima djeteta priznaje pravo djeteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorištavanja i od obavljanja bilo kog rada koji bi mogao biti opasan ili bi mogao ometati školovanje djeteta ili bi mogao biti štetan po zdravlje djeteta ili fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj djeteta uz zabrinutost zbog sve dostupnije dječije pornografije na Internetu i u drugim savremenim tehnologijama, a podsjećajući na Međunarodnu konferenciju o borbi protiv dječije pornografije na Internetu održanu u Beču 1999. godine), i naročito, na njen zaključak kojim se poziva svjetska zajednica na inkriminisanje proizvodnje, distribucije, izvoza, prenosa, uvoza, namjernog posjedovanja i reklamiranja dječije pornografije i naglašavajući značaj tješnje saradnje i partnerstva između vlada pojedinih zemalja i Internet industrije (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).

U odredbi člana 3 stav 1 ovog Protokola posebno je definisano da će svaka država potpisnica obezbijediti, kao minimum, da sljedeće radnje i djelatnosti budu u punoj mjeri obuhvaćene njenim krivičnim, odnosno kaznenim zakonodavstvom, bez obzira da li su takva djela izvršena u zemlji ili transnacionalno, odnosno na individualnoj ili organizovanoj osnovi, i to:

1. u kontekstu prodaje djece kao što je definisano u odredbi člana 2: nuđenje, isporuka ili prihvatanje, bilo kojim sredstvima, nekog djeteta u svrhu seksualnog iskorištavanja djeteta; prebacivanja organa djeteta radi ostvarivanja profita ili korištenje djeteta za prinudni rad; neodgovarajuće navođenje, od strane posrednika, na pristanak da se usvoji neko dijete kršenjem važećih međunarodnih instrumenata o usvajanju;
2. u kontekstu dječije prostitucije - nuđenje, dobijanje, nabavljanje ili obezbjeđivanje djeteta za potrebe dječije prostitucije, kao što je definisano u odredbi člana 2 Protokola;

8 Međunarodna konferencija o suzbijanju dječije pornografije na Internetu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32000D0375>

9 Fakultativni protokol, član 1.

3. u kontekstu pornografije - proizvodnja, distribucija, širenje, uvoz, izvoz, nuđenje, prodaja ili posredovanje u gornje svrhe, dječije pornografije, kao što je definisano u odredbi člana 2 Protokola.

1.3. Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Savjet Evrope - CETS No201)¹⁰

Bosna i Hercegovina je 2012. godine ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Ratifikacijom ove i svih drugih međunarodnih konvencija koje se tiču zaštite dječijih prava, Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu zaštite djece (dijete je, prema ovoj Konvenciji svako lice starosne dobi ispod 18 godina; žrtva označava svako dijete koje je podvrgnuto seksualnom iskorištavanju ili seksualnom zlostavljanju) od svakog oblika psihičkog ili fizičkog nasilja, kao i seksualne zloupotrebe. Svrha Konvencije, prema odredbi člana 1 je:

- a) sprečavanje i borba protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece,
- b) zaštita prava djece - žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja,
- c) unapređenje nacionalne i međunarodne saradnje u borbi protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece.

U odredbi člana 9 stav 2 Konvencija utvrđuje obavezu za sve države potpisnice da podstiču privatni sektor, a posebno sektore informacione i komunikacione tehnologije, sektore turizma i saobraćaja, te bankarski i finansijski sektor, kao i civilno društvo, da učestvuju u razradi i provođenju sektorskih politika koje imaju za cilj sprečavanje seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, te na provođenje unutrašnjih pravila donesenih putem samoregulatornih ili drugih regulatornih mjera (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).

Prema odredbi člana 9 stav 3 Konvencije svaka strana podstičaće medije da pružaju odgovarajuće informacije u vezi sa svim aspektima seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djeteta, uz posvećivanje dužne pažnje prema nezavisnosti medija i slobodi štampe.

Države potpisnice ove Konvencije su takođe obavezne preduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere za podsticanje i podršku informativnih službi, kao

¹⁰ Savjet Evrope, Lanzarote, 25 oktobar 2007. godine; Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Međunarodni ugovori, broj 11/2012.

što su: SOS telefoni ili SOS internet stranice, koje će pružati savjete korisnicima, uz dužno poštovanje njihove povjerljivosti i anonimnosti.¹¹

Ova Konvencija, u odredbi člana 19 posebno propisuje određena krivična djela koja se odnose na dječiju prostituciju, na način da obavezuje države potpisnice na preduzimanje svih zakonodavnih i drugih mjera kojima bi se inkriminirala sljedeća namjerna ponašanja, i to:

- a) angažovanje, odnosno zapošljavanje djeteta za bavljenje prostitucijom ili navođenje djeteta da učestvuje u prostituciji;
- b) primoravanje djeteta na prostituciju ili ostvarivanje zarade od nekog drugog vida iskorištavanja djeteta u takve svrhe;
- c) korištenje usluga dječije prostitucije.

U smislu ove odredbe, pojam “dječija prostitucija” podrazumijeva korištenje djeteta za seksualne aktivnosti za koje se kao naknada daje ili se obećava novac ili neki drugi vid nadoknade ili uzvratanja, bez obzira na to da li je ta isplata, obećanje ili uzvratanje i dato, odnosno, učinjeno samom djetetu ili trećem licu (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25)¹².

Konvencija utvrđuje da će svaka država potpisnica preduzeti sve zakonske i druge mjere da se inkriminišu sljedeća namjerna ponašanja:

- a) proizvodnja dječije pornografije;
- b) nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dječije pornografije;
- c) distribucija ili prenos dječije pornografije;
- d) nabavljanje dječije pornografije za sebe ili drugoga;
- e) posjedovanje dječije pornografije;
- f) svjesno pribavljanje mogućnosti pristupa dječijoj pornografiji kroz informacione i komunikacione tehnologije (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).

Konvencija traži od država potpisnica da svojim nacionalnim zakonodavstvom inkriminišu i djela koja se odnose na učešće djeteta u pornografskim predstavama.

1.4. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR)

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od 1950. godine predstavlja međunarodni ugovor zaključen između država članica Savjeta Evrope i ona je osnovni akt na kojem se zasniva zaštita osnovnih ljudskih prava

11 Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, član 13.

12 Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, član 19.

i sloboda. Ova konvencija sadrži niz prava koja su na direktan ili indirektan način povezana sa pravom djeteta na zdravo odrastanje, a posebno zabranu iskorištavanja i zlostavljanja djeteta, kao npr: pravo na život djeteta (član 2), zabranu mučenja li podvrgavanja nečovječnom ili ponižavajućem postupanju (član 3), zabranu držanja u ropstvu ili primoravanju na obavljanje prinudnog ili obaveznog rada (član 4), pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti (član 5), pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života djeteta (član 8), zabranu diskriminacije po bilo kojem osnovu (član 14), zabranu zloupotrebe prava (član 17), itd. (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).

*1.5. Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope Rec (2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja*¹³

Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope Rec (2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja poziva na planiranje i sprovođenje mjera, politike i prakse u borbi protiv seksualne eksploatacije, promovisanje saradnje o raznim aspektima seksualne eksploatacije djece na nacionalnom i međunarodnom nivou, eliminisanje dječije pornografije, dječije prostitucije i trgovine djecom sa ili bez djetetove saglasnosti i promocija dobrobiti i najboljeg interesa djeteta (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25). U ostvarenju postavljenih ciljeva u Preporuci se naročito naglašava potreba za bliskom saradnjom između pružalaca usluga interneta i relevantnih državnih institucija u identifikaciji seksualnog iskorištavanja, te intervencija na sve modalitete zlostavljanja putem savremenih tehnologija, a koji bi mogli rezultirati seksualnim iskorištavanjem djece.

*1.6. Rezolucija 1099(1996) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece*¹⁴

Ovom Rezolucijom Parlamentarna skupština Savjeta Evrope poziva države članice da ujedine svoje napore i resurse u borbi protiv prostitucije djece, trgovine ljudima i pornografije, na povećanu međunarodnu saradnju, te provođenje kampanje za djecu i roditelje, kao i potrebu pružanja obrazovne i psihološke pomoći za djecu koja su žrtve seksualnog iskorištavanja¹⁵.

13 Komitet ministara Savjeta Evrope, 2001. godine.

14 Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, 1996. godine.

15 Save the Children, Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, *Regionalni izvještaj o seksualnoj eksploataciji djece*, septembar 2012.

Između ostalog, Skupština podstiče države članice da bez odlaganja pojačaju kaznene mjere na nacionalnom nivou i svojim krivičnim zakonodavstvom inkriminišu dječiju prostituciju, a naročito:

1. da u svoje krivično zakonodavstvo uključe princip međunarodnog gonjenja počilaca i osuđujućih presuda;
2. predvidjeti nacionalnim zakonodavstvom dovoljno dugo zakonsko ograničenje za procesuiranje krivičnih djela (zastara) izvršenih na štetu maloljetnika (barem dvadeset godina, a najmanje pet godina nakon sticanja punoljetstva);
3. inkriminisati nacionalnim zakonodavstvom sljedeća djela (radnje izvršenja):
 - posjedovanje pornografskog materijala, kao što su video zapisi ili fotografije koje uključuju djecu;
 - proizvodnju, promet i distribuciju pornografskih materijala koji prikazuju maloljetnike;
 - emitovanje i snimanje pornografskih fotografija maloljetnika;
4. donijeti zakon koji osigurava da se sva djela, iz grupe seksualnih delikata, koja uključuju djecu trebaju klasifikovati kao teška krivična djela i ni pod kojim uslovima ne mogu biti uključena u grupu manje teških krivičnih djela;
5. u cijeloj Evropi, koliko je to moguće, uskladiti liječenje izvršilaca seksualnih delikata, njihovog psihološkog tretmana i društvenog nadzora, a naročito onih izvršilaca koji su na uslovnoj slobodi;
6. ugraditi u nacionalno zakonodavstvo princip da maloljetnik mlađi od 15 godina ne može dati svoj pristanak za seksualne odnose sa odraslim licem (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).¹⁶

I na kraju, Skupština traži od država članica:

1. da uključe u školske nastavne planove informacije o potencijalnim rizicima sa kojima se djeca suočavaju i načine na koje bi se ona mogla zaštititi;
2. da pozovu medije da pomognu u povećanju svijesti i donesu odgovarajuća etička pravila¹⁷.

*1.7. Rezolucija 1307(2002) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece*¹⁸

I ova Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope poziva države članice da se posebno, odnosno preko odgovarajućih, nadležnih organa, pozabave

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, 2002. godine.

problemom seksualnog zlostavljanja djece od strane lica od posebnog povjerenja, kao što su: roditelji, staratelji, nastavnici, policija ili sveštenstvo¹⁹.

1.8. Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima²⁰

Ciljevi Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima definirani su odredbama člana 1 koji glasi:

„1. Ciljevi Konvencije su:

- a) sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima, uz garantovanje ravnopravnosti polova;
- b) zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, osmišljavanje sveobuhvatnog okvira za pružanje zaštite i pomoći žrtvama i svjedocima, uz garantovanje ravnopravnosti polova, kao i obezbjeđivanje efikasne istrage i krivičnog gonjenja;
- c) unapređenje međunarodne saradnje u suzbijanju trgovine ljudima.

Kako bi se obezbijedilo da članice Konvencije efikasno primjenjuju njene odredbe, ova Konvencija uspostavlja poseban mehanizam praćenja nadzora²¹.

1.9. Konvencija Savjeta Evrope o visokotehnološkom kriminalu²²

U skladu sa odredbama Konvencije o visokotehnološkom kriminalu, koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala 23. novembra 2001. godine, Bosna i Hercegovina je uspostavila pravni okvir kada su u pitanju krivična djela koja se odnose na seksualno iskorištavanje i seksualnu zloupotrebu djece, i zaštitu djece žrtava i svjedoka ovih krivičnih djela. U skladu s političko-administrativnim uređenjem BiH, četiri krivična zakona inkriminiraju radnje seksualnog nasilja nad djecom: Krivični zakon BiH, Krivični zakon FBiH, Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon Brčko distrikta BiH. To jasno govori da je Bosna i Hercegovina prepoznala da seksualno iskorištavanje i zlostavljanje djeteta predstavlja izuzetno težak oblik neprihvatljivog ponašanja, pa za njega predviđa krivične sankcije i počiniocima goni po službenoj dužnosti (Save the Children, Smjernice za društveno

19 Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Regionalni izvještaj o seksualnoj eksploataciji djece, septembar 2012; Save the Children.

20 Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ratifikovana je od strane Bosne i Hercegovine 2007. godine.

21 Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Regionalni izvještaj o seksualnoj eksploataciji djece, septembar 2012; Save the Children.

22 Savjet Evrope, 2001. godina; Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, Međunarodni ugovori, broj 6/2006.

odgovorne informacijsko-komunikacijske kompanije u oblasti zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, 2019: 11-16).

Ova Konvencija obavezuje države članice da svojim nacionalnim zakonodavstvom inkriminišu sljedeća ponašanja:

- proizvodnju dječije pornografije u cilju njene difuzije putem kompjuterskog sistema,
- nuđenje ili činjenje dostupnom dječije pornografije putem kompjuterskog sistema,
- distribuciju i prenošenje dječije pornografije putem kompjuterskog sistema,
- pribavljanje za sebe ili drugog dječije pornografije putem kompjuterskog sistema,
- posjedovanje dječije pornografije u kompjuterskom sistemu ili putem čuvanja kompjuterskih podataka (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).

U smislu ove odredbe, Konvencija kao “maloljetnika” označava svako lice mlađe od 18 godina, s tim da svaka država članica može postaviti manju granicu starosne dobi, ali ne ispod 16 godina.²³

Dalje, “dječja pornografija” podrazumijeva svaki pornografski materijal koji vizuelno prikazuje:

- a) maloljetnika prilikom eksplicitnog seksualnog odnosa;
- b) osobu koja se pojavljuje kao maloljetnik i koja se upušta u eksplicitni seksualni odnos;
- c) realistične slike koje prikazuju maloljetnika prilikom eksplicitnog seksualnog odnosa (Ombudsmen za djecu Republike Srpske, 2013: 13-25).²⁴

Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, između ostalog, utvrđuje i opšta načela međunarodne saradnje. Takođe, Konvencija o visokotehnološkom kriminalu utvrđuje obavezu za države članice da usvoje potrebne zakonske i druge mjere kako bi se omogućilo gonjenje izvršilaca krivičnih djela protiv tajnosti i dostupnosti kompjuterskih sistema i podataka, pitanja nadležnosti policije i suda, itd.

1.10. Preporuka br. R (91)11 Komiteta ministara Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju, pornografiji, prostituciji i trgovini djecom i omladinom

Preporuka br. R (91)11 Komiteta ministara Savjeta Evrope odnosi se na seksualno iskorištavanje, pornografiju i prostituciju, kao i trgovinu djece i starijih

²³ Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, član 9.

²⁴ Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, član 9 stav 2.

maloljetnika. Ova preporuka poziva da se u programe osnovnog i srednjeg obrazovanja uključe informacije o opasnostima od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, da se u sudskom i administrativnom postupku obezbijedi tajnost, odnosno poštivanje prava djeteta na privatnost, da se obezbijede sankcije protiv svih onih koji su uključeni u proizvodnju i distribuciju pornografskog materijala koji uključuje djecu.

Literatura

- *Convention on the Rights of the Children* - Konvenciju UN o pravima djeteta (1989) – A/Rezol/44/25, 25. novembar 1989. godine.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32000D0375>
- Mitrović, Lj., Tomašević, S., (2019) Dječiji ustav i njegova uloga u Bosni i Hercegovini. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 38(3), str. 93-118.
- Muratbegović, E., Kobajica, S., Vujović, S., (2016) *Analiza u oblasti borbe protiv seksualnog nasilja i drugih oblika zlostavljanja na internetu djece u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Save the Children, Sarajevo.
- Odeljan, R. (2018) *Seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djece, Priručnik za stručnjake*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ombudsmen za djecu Republike Srpske (2013) *Prevenција eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Eksploatacija djece na internetu, Poseban izvještaj Ombudsmen za djecu Republike Srpske*. Banja Luka: Ombudsmen za djecu Republike Srpske.
- Save the Children (2012) *Prevenција eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Regionalni izvještaj o seksualnoj eksploataciji djece*. Save the Children.
- Save the Children (2013) *Eksploatacija djece na internetu - Regionalni izvještaj*. Sarajevo: Save the Children.
- Save the Children (2019) *Smjernice za društveno odgovorne informacijsko-komunikacijske kompanije u oblasti zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja*. Sarajevo: Save the Children.
- Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2013) *Maloljetničko krivično pravo*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.

Ljubinko Mitrović, PhD
Ombudsman for human rights, Bosna and Herzegovina
Full professor
Faculty of Law, “Aperion” University of Banja Luka

Nikolina Grbić-Pavlović, PhD
Inspector for specialist training,
Assistant professor,
Ministry of interior affairs, Republika Srpska

Sonja Tomašević
Senior Associate,
Ombudsman for Children of the Republika Srpska

INTERNATIONAL STANDARDS REGULATING PROTECTION AGAINST SEXUAL ABUSE AND EXPLOITATION OF CHILDREN IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Within the international legal framework, there are a number of documents dealing with the protection of children, which are directly or indirectly related to sexual abuse and exploitation of children. Thus, in this paper, the authors will deal with international documents dealing with the protection against sexual abuse and exploitation of children with special emphasis on documents that directly deal with the protection of children from sexual abuse and exploitation in the digital environment. Due to the volume of international documents regulating the protection of children in this area, attention will be paid only to the most important international documents.

Keywords: *protection of children from sexual abuse and exploitation, digital environment, international documents.*